

Падсумаванне на стыку паўгоддзяў

На старонках «СБ» існуе форма падачы матэрыялаў, дзе ў пяці пунктах аўтарам ацэньваюцца найбольш істотныя (для яго і грамадства) падзеі апошняга тыдня. І калі мне было прапанавана таксама выкарыстаць такую форму, я нейкі час вагаўся. Але хутка зразумеў, што, па сутнасці, магу, калі браць пад увагу апошні тыдзень, пісаць толькі пра адну найістотнейшую падзею ў сваім жыцці. Астатнія ж адбыліся раней, на працягу паўгоддзя, якое якраз закончылася. І тут жа з'явілася задумка: а чаму б не

прапановаць новы (для сябе і іншых аўтараў) «жанр» паўгадавых, гадавых, а быць можа, квартальных ці месячных «справаздач»? Жыццё ж, праца прывучылі нас пісаць іх — толькі не ў газетна-публіцыстычным, а ў дзелавым стылі.

1. І Францыск, і Георгій!

Найбольш значнай для сябе падзеяй за мінулае паўгоддзе я, безумоўна, лічу атрыманне ордэна Францыска Скарыны. Дзякуючы за яго Прэзідэнту ў час уручэння, я сказаў, што гэта ацэнка маёй работы за апошніх 45 год і што ордэн абавязвае мяне напружана папрацаваць над падрыхтоўкай да хуткага 500-годдзя беларускага і ўсходнеславянскага кнігадрукавання.

А чаму 45? Тут я мушу зрабіць для чытачоў істотнае тлумачэнне. У 1967 годзе ў [АН БССР](#) адбылася ўрачыстая сесія, прысвечаная 450-годдзю беларускага кнігадрукавання. На ёй я сядзеў яшчэ толькі слухачом, бо да гэтага займаўся айчынным пісьменствам XIX стагоддзя, а таксама яго сувязямі з літоўскай, польскай, рускай і ўкраінскай літаратурамі. На пасяджэнні ж тым мяне ўразілі два моманты. Першы: на ўрачыстасць прыехалі дэлегацыі з розных, блізкіх і далёкіх, краін, а вось з Масквы і Ленінграда не было нікога. Адзін з прамойцаў пажартаваў: відаць, пакрыўдзіліся там, што Скарына дзейнічаў раней, чым Фёдораў і Мсціславец, але ж і ў іх карэнні таксама беларускія... Другі момант: вялікага Палачаніна ўжо тады не маглі падзяліць: адны лічылі яго толькі католікам, Францыскам, другія ж — толькі праваслаўным, Георгіем, які карысліва прыняў іншае імя, каб вучыцца ў Кракаўскім універсітэце. Апошняе сцвярджэнне выклікала ў мяне здзіўленне, бо ўжо тады я добра ведаў, што ў тым універсітэце,

ФРАНЦИШКА СКАРЫНА З ПОЛАЦКУ
доктор вышэйшых навук і медыцыны (1485?-1551?)

заснаваным Ягелонамі, вучыліся і католікі, і праваслаўныя. І Георгіі сярод іх таксама былі.

Зацікавіўшыся спадчынай Скарыны, я пачаў шукаць па архівах... метрыку Першадрукара, не ведаючы, што яе ў тыя часы яшчэ проста не магло быць. Але затое ў аўтарытэтай крыніцы знайшоў звестку, што ў 1498 годзе ўся сям'я Скарынаў прыняла паўторны хрост у полацкім касцёле ў імя святога Францыска, дзе гаспадарылі і вучылі лаціне адукаваныя законнікі—бернардзінцы. А яны у адрозненне ад езуітаў лічылі першы хрост такім жа важным, як і другі. Вось чаму, мільганула ў мяне тады думка, ніякая гэта не апіска Георгіі ў копіі з лацінамоўнага каралеўскага прывілею... Значыць, Скарына лічыў сябе найперш хрысціянінам — і католікам, і праваслаўным. Таму і мог адрасаваць свае пражскія і віленскія выданні «праваславному люду посполитому». Аргументаваныя вывады я ўпершыню выклаў у дакладзе «Францыск Скарына як прыхільнік збліжэння і ўзаемаразумення людзей і народаў», прачытаным на X Міжнародным з'ездзе славістаў (Браціслава, 1988). Тэкст даклада тады ж быў выдадзены асобнай брашурай у Мінску. Але мае калегі, занятыя зацятай барацьбой «праваслаўны ці католік», зрабілі выгляд, што яе не заўважылі. Супрацьстаянне працягвалася.

...І вось, прыйшоўшы дамоў пасля атрымання высокай узнагароды, я ўпершыню зблізку агледзеў ордэн. Па кругу вакол выявы прачытаў: «Францыск Георгій Скарына». Значыць, тыя, хто праектаваў і зацвярджаў мастацкае вырашэнне, мыслілі куды больш дыялектычна, чым іншыя мае калегі... Паверце, радасць мая была ад такога сузірання вялізнай: нарэшце!

Аднак пара перайсці да іншых значных падзей, якія адбыліся ў маім жыцці ў першым паўгоддзі бягучага года.

2. Нясвіжскія скарбы: міфы і рэальнасць

Даклад на такую тэму я зрабіў на «круглым stole» «Спадчына Радзівілаў у Беларусі і за мяжой: выяўленне і сумеснае выкарыстанне». Адбыўся ён у Інстытуце культуры Беларусі ў рамках II Міжнароднай навукова—практычнай канферэнцыі «Культура Беларусі: рэаліі сучаснасці».

Пад кіраўніцтвам мадэратараў Алы Сташкевіч і Анатоля Бутэвіча на «круглым stole» было сказана многа цікавага і нават сенсацыйнага. Але ўсё гэта будзе паўторана ў зборніку, які рыхтуецца да друку. Я ж тут засяроджу ўвагу на дакладзе ганаровага доктара БДУ, нашчадка князёў Мсціслаўскіх і Заслаўскіх Анджэя Цеханавецкага (Лондан), з якім я падтрымліваю дзелавыя кантакты вось ужо на працягу 30 год. Гэта ён, генеалагічны родзіч Радзівілаў, у свой час распачаў старанні аб увядзенні Нясвіжа ў лік каштоўнасцей ЮНЕСКА. Добра абазнаны з гістарычнымі крыніцамі прафесар Цеханавецкі ў сваім дакладзе «Нясвіж у Еўропе» выказаў шэраг каштоўных рэкамендацый, а таксама прыйшоў да катэгарычнага вываду, што легендарных 12 апосталаў ужо даўно, з 1812 года, няма ў натуры: іх пераплавілі ў метал, каб зручней было вывезці яго з Беларусі на Усход, а потым, праз пару гадоў, магчыма, і на Захад. Характэрна, што прыблізна да такога ж вываду прыйшоў паралельна і я, паглядзеўшы па беларускаму тэлебачанню прысвечаны апосталам фільм, дзе была выкарыстана дакументацыя Мінскага губернатарства. А калі думкі супадаюць у розных канцах Еўропы, адчуваеш задавальненне.

3. «Сузор'е беларускага памежжа»

Значны час у першым паўгоддзі пайшоў у мяне на навуковую ўніфікацыю шматпакутнага энцыклапедычнага даведніка пад такім найменнем, прысвечанага беларусам і ўраджэнцам Беларусі, якія, нібы тая донарская кроў, працавалі і працуюць на карысць суседніх краін і народаў. А гэта і дзяржаўныя кіраўнікі, і ваяры, і вучоныя, і дзеячы літаратуры і мастацтваў. Ёсць нават адзін рабочы, але ў яго на рахунак некалькі дзясяткаў вынаходніцтваў... Усяго такіх асоб набіраецца звыш 1.800!

Спадзяюся, што, прайшоўшы чытку пасля вёрсткі, даведнік пабачыць свет летам бягучага года. Выйдзе ён пад грыфамі Інстытута культуры Беларусі, Федэрацыі грамадска-культурных аўтаномій «Беларусы Расіі» і грамадскага аб'яднання «Міжнародная асацыяцыя беларусістаў», у якім я застаюся ганаровым старшынёй.

4. Дзеля інфарматызацыі гуманітарнай прасторы

«Сузор'е беларускага памежжа» — толькі першая частка большага даведніка «Беларусы ў свеце». Другая яго частка, прысвечаная далёкаму замежжы, — наступны этап работы. Магчымы таксама том пра нашчадкаў беларусаў. Усе такія матэрыялы назапашваюцца ў Інстытуце культуры Беларусі, дзе сёлета пачаў стварацца сайт «Беларускае замежжа». Апрача палічкі «Беларуская дыяспара», там мяркуецца змяшчаць матэрыялы пра беларускія матэрыяльныя і духоўныя скарбы, што знаходзяцца за рубяжом (умоўная назва — «Рэстытуцыя»), а таксама пра нашы грамадска-культурныя кантакты з іншымі краінамі (умоўная назва — «Сувязі»).

У працэсе работы я заўважыў, што ў нас многа дубляжу, патрэбна хаця б пярвічная каардынацыя. Таму павінен быць створаны дзяржаўны партал, прысвечаны гуманістыцы, а можа быць, шырэй — грамадазнаўству.

5. Вітаўтавы паясы

А яшчэ ў мінулым паўгоддзі закончыліся здымкі па майму сцэнарыю дакументальнага відэафільма, прысвечанага двум высокамастацкім паясам, мужчынскаму і жаночаму, вырабленым крымскімі татарамі і падараваным вялікаму князю ВКЛ Вітаўту (ці не для вяселля?). Але іх не давезлі да Вільні, Трокаў ці Ліды, закапалі за Маладзечнам ля вёскі з сімвалічнай (можа, тады пагранічнай?) назвай Літва. Чаму? Супаставіўшы факты, я прыйшоў да вываду, што пасланцы спалохаліся, каб такія каштоўнасці не трапілі далей у рукі крыжакаў. Пад канец мінулага стагоддзя паясы разам з манетамі адкапалі два экскаватаршчыкі з той жа вёскі. Адзін кінуўся на рынак, дзе яго лёгка пазбавілі знаходкі; другі, хітрэйшы, не без садзейнічання падаўся за граніцу. На мяжы яго спынілі, але «дэпеша» з Мінска супакоіла мытнікаў: гэта ўсяго толькі малакаштоўныя «бляшкі».

Тут павінен дадаць, што ў напружанай барацьбе, каб адабраны на рынку мужчынскі пояс нарэшце трапіў у зборы Нацыянальнага гістарычнага музея, дзе ён знаходзіцца цяпер, я ўдзельнічаў каля дзесяці гадоў, напісаў пра ўсё з дзясяткаў артыкулаў. І прыйшоў да вываду, што ў выніку выратаваны нацыянальны брэнд пад нумарам тры — пасля Крыжа Еўфрасінні Полацкай і Слуцкага Евангелля. Чаму такія каштоўны? Ды таму, што гэта сімвал нашага прымірэння з мусульманскім светам, беларускай талерантнасці да татараў. Замест таго, каб рабіць іх нявольнікамі, Вітаўт даваў ім

зямлю, жаніў з протабеларускамі. З'явіліся ўнікальныя «кітабы» — арабскія па пісьмёнах і беларускія па мове. Вынікі гэтага дружалюбства адчуваюцца да сённяшняга дня.

А яшчэ ў мяне з'явілася ціхая надзея, што фільм пра паясы дойдзе да Францыі і дапаможа нам вярнуць другі, жаночы пояс, прысвоены другім з капальнікаў і вывезены ім у Парыж. Адтуль прыходзіла неасцярожная прапанова ў Эрмітаж, што дало мне магчымасць надрукаваць у свой час у «Голасе Радзімы» здымкі элементаў абодвух паясоў. Выявы трапілі ў фільм і могуць быць выкарыстаны пры апазнанні на якім аўкцыёне. Хаця, здаецца мне, уладальнік цяпер затоіцца, будзе шукаць прыватных пакупнікоў. Але ж, упэўніўся я ў час работы над фільмам, яго лёгка ідэнтыфікаваць, таму што з вёскі Літва не так часта знікалі людзі за граніцу, і затым падаць дакументы для росшуку праз Інтэрпол. Бо абодва паясы, выкапаныя з нашай зямлі, з'яўляюцца дзяржаўнай уласнасцю і як такія павінны знаходзіцца ў музеі з сабою побач.

Адам МАЛЬДЗІС